

1

Κεφάλαιο

Το κρυμμένο τίμημα όσων αγοράζουμε

Πριν από λίγο καιρό έκανα μια παρορμητική αγορά: αγόρασα ένα μικρό, κατακίτρινο ξύλινο αγωνιστικό αυτοκίνητο, με μια πράσινη σφαίρα για κεφάλι οδηγού και τέσσερις μαύρους δίσκους κολλημένους στα πλευρά του εν είδει τροχών. Το παιγνίδι κόστιζε μόλις 99 σεντς. Το προόριζα για τον ηλικίας 18 μηνών εγγονό μου, που πίστευα πως θα το λάτρευε.

Γυρνώντας σπίτι με το μικρό ξύλινο αγωνιστικό, διάβασα τυχαία ότι, επειδή ο μόλυβδος στις βαφές κάνει τα χρώματα (ιδίως το κίτρινο και το κόκκινο) πιο λαμπερά και ανθεκτικά –αλλά είναι και λιγότερο δαπανηρός από τις εναλλακτικές λύσεις–, είναι πιθανότερο να περιέχεται στα πιο φθηνά παιγνίδια¹. Έπειτα σε μια είδηση άκουσα ότι ένας έλεγχος σε 1.200 παιγνίδια στα ράφια κάποιων καταστημάτων –περιλαμβανομένης της αλυσίδας από την οποία αγόρασα το αυτοκινητάκι– έδειξε ότι τα περισσότερα περιείχαν μόλυβδο σε διάφορες ποσότητες².

Δεν έχω ιδέα αν η απαστράπτουσα κίτρινη βαφή στο αυτοκινητάκι αυτό περιέχει μόλυβδο ή όχι – είμαι όμως απολύτως βέβαιος ότι, αν έπεφτε στα χέρια του εγγονού μου, το στόμα του είναι το πρώτο μέρος όπου θα πήγαινε. Τώρα, έπειτα από μήνες, το εν λόγω αυτοκινητάκι παραμένει στο γραφείο μου· δεν το έδωσα ποτέ στον εγγονό μου.

Ο κόσμος μας, ένας κόσμος υλικής αφθονίας, φέρει ένα κρυμμένο τίμημα.

Δεν μπορούμε να δούμε τον βαθμό στον οποίο τα πράγματα που αγοράζουμε και χρησιμοποιούμε καθημερινά έχουν κόστος σε άλλα επίπεδα – αγνοούμε τι στοιχίζουν στον πλανήτη, στην υγεία και στους ανθρώπους που ο μόχθος τους παρέχει τις πολυτέλειές μας και ικανοποιεί τις ανάγκες μας. Διάγουμε την καθημερινή μας ζωή πλημμυρισμένοι από μια θάλασσα πραγμάτων που αγοράζουμε, χρησιμοποιούμε, πετάμε, χαλάμε ή φυλάμε. Το καθένα από αυτά τα πράγματα έχει τη δική του ιστορία και το δικό του μέλλον, καταβολές και καταλήξεις που παραμένουν εν πολλοίς κρυφές για μας, μια σειρά επιπτώσεων που απορρέουν σταδιακά από την αρχική εξαγωγή ή παραγωγή των συστατικών του, κατά την κατασκευή και μεταφορά του, μέσω των ανεπαίσθητων συνεπειών της χρήσης του στα σπίτια και τους χώρους εργασίας μας, μέχρι την ημέρα που απαλλασσόμαστε από αυτό. Εντούτοις, οι αόρατες συνέπειες όλων αυτών των πραγμάτων μπορεί να είναι η πιο σημαντική πτυχή τους.

Οι κατασκευαστικές τεχνολογίες που διαθέτουμε και οι χημικές μέθοδοι που χρησιμοποιούν επιλέχθηκαν κατά μεγάλο μέρος σε μια εποχή πολύ πιο αθώα, όταν οι αγοραστές και οι βιομηχανικοί μηχανικοί είχαν την πολυτέλεια να δίνουν ελάχιστη έως μηδαμινή σημασία στις αρνητικές συνέπειες των προϊόντων. Από την άλλη πλευρά, κατανοητή ήταν η τέρψη τους για τις θετικές συνέπειες: παραγωγή ηλεκτρισμού από την καύση άνθρακα, με αρκετό απόθεμα για αιώνες· φθηνά και ελαστικά πλαστικά φτιαγμένα από μια φαινομενικά άπειρη θάλασσα πετρελαίου· ένα ολόκληρο θησαυροφυλάκιο συνθετικών χημικών ενώσεων· φθηνή σκόνη μολύβδου για την προσθήκη λαμπερότητας και ζωηρότητας στα χρώματα. Δεν έδιναν σημασία στο κόστος που θα είχαν αυτές οι αγαθών προθέσεων επιλογές για τον πλανήτη μας και τους ανθρώπους του.

Μολονότι η σύνθεση και οι συνέπειες των πραγμάτων που αγοράζουμε και πουλάμε καθημερινά προκύπτουν ως επί το πλείστον από αποφάσεις που ελήφθησαν πριν από πολύ καιρό, εξακολουθούν να καθορίζουν την καθημερινή πρακτική στον σχεδιασμό κατασκευής και στη βιομηχανική χημεία – καταλήγουν δε στα σπίτια, τα σχολεία, τα νοσοκομεία και τους χώρους εργασίας μας. Η υλική κληρονομιά που μας άφησαν οι άλλοτε θαυμαστές εφευρέσεις της Βιομηχανικής Εποχής καθ' όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα έχει καταστήσει τη ζωή ασυγκρίτως πιο άνετη από τη ζωή των προπαππούδων μας. Ευφυείς συνδυασμοί μορίων, άγνωστοι προηγουμένως στη φύση, παρήγαγαν πληθώρα καθημερινών θαυμάτων. Στο πλαίσιο της τότε επιχειρηματι-

κής πρακτικής, οι σημερινές βιομηχανικές χημικές ουσίες και διαδικασίες φαίνονταν απολύτως λογικές, όμως πολλές από αυτές δεν φαντάζουν πλέον διόλου λογικές για το μέλλον. Τόσο οι καταναλωτές όσο και οι επιχειρήσεις δεν μπορούν πλέον να αφήνουν αυτές τις αόρατες αποφάσεις –και τις οικολογικές τους συνέπειες– ανεξέλεγκτες.

Σε παλαιότερα έργα μου εξέτασα τι σημαίνει να είμαστε ευφυείς ως προς τα αισθήματά μας και, πιο πρόσφατα, ως προς τις κοινωνικές μας συμπεριφορές. Τώρα θα ασχοληθώ με τη λογική που θα μας επιτρέψει να φερθούμε ευφυώς ως προς τις οικολογικές συνέπειες του τρόπου ζωής μας – και πώς η οικολογική νοημοσύνη, σε συνδυασμό με τη διαφάνεια των προϊόντων που αγοράζουμε, μπορεί να παραγάγει έναν μηχανισμό θετικής αλλαγής.

Για να είμαι απολύτως σαφής, δηλώνω ότι όσον αφορά την οικολογική νοημοσύνη είμαι εξίσου άσχετος με τους περισσότερους από μας³. Όμως, κατά την έρευνά μου και τη συγγραφή αυτού του βιβλίου, είχα την τύχη να συναντήσω ένα σημαντικό δίκτυο ανθρώπων –στελέχη επιχειρήσεων όσο και επιστήμονες– που είναι ειδήμονες στο ένα ή το άλλο υποσύνολο των ικανοτήτων που χρειαζόμαστε άμεσα για να κατασκευάσουμε ένα ανθρώπινο απόθεμα κοινής οικολογικής νοημοσύνης και να αφήσουμε τη γνώση αυτή να οδηγήσει τις αποφάσεις μας σε πιο ευτυχείς κατευθύνσεις. Διαγράφοντας τις δυνατότητες αυτού του οράματος, στηρίχτηκα στις γνώσεις μου ως ψυχολόγου και επιστημονικού συντάκτη προκειμένου να εισχωρήσω στον κόσμο του εμπορίου και της βιομηχανικής κατασκευής, να εξετάσω εντελώς καινούργιες ιδέες σε χώρους όπως η νευροοικονομική και η πληροφορική επιστήμη, ιδιαίτερα δε μια αναπτυσσόμενη ειδικότητα, η βιομηχανική οικολογία.

Το ταξίδι αυτό αποτελεί συνέχεια ενός άλλου, που το ξεκίνησα εδώ και πάνω από δυο δεκαετίες, όταν σε ένα βιβλίο περί αυταπάτης έγραψα ότι οι καταναλωτικές μας συνήθειες σε παγκόσμια κλίμακα δημιουργούν ένα οικολογικό έλλειμμα σε ρυθμό που δεν έχει προηγούμενο στην ιστορία, «απλώς», όπως το έθεσα, «επειδή δεν σκεφτόμαστε τις επιπτώσεις που έχει ο τρόπος ζωής μας στον πλανήτη. Δεν γνωρίζουμε τη σχέση ανάμεσα στις αποφάσεις που λαμβάνουμε καθημερινά –π.χ. αν θα αγοράσουμε αυτό το αγαθό αντί για το άλλο– και το τίμημα που έχουν αυτές οι αποφάσεις»⁴.

Εκείνο τον καιρό πίστευα ότι μια μέρα θα καταφέρναμε κάπως να υπολογίσουμε με ακρίβεια την οικολογική ζημιά από μια δεδομένη πράξη κατασκευής ή από τη συσκευασία, αποστολή και παράδοση ενός δεδομένου προϊ-

όντος και να τη συνοψίσουμε σε κάποια πρόσφορη μονάδα. Υπέθετα ότι αν γνωρίζαμε την ποσότητα που αντιστοιχούσε σε μια τηλεοπτική συσκευή ή ένα πακέτο αλουμινόχαρτου, θα μπορούσαμε να φερθούμε πιο υπεύθυνα ως προς τις επιπτώσεις των ατομικών μας επιλογών στον πλανήτη. Εκεί όμως η συλλογιστική μου εξαντλήθηκε και παραδέχτηκα ότι «τέτοιες πληροφορίες δεν είναι διαθέσιμες, και ακόμα και οι οικολογικά πιο ευαίσθητοι από μας δεν γνωρίζουμε στην πραγματικότητα τις καθαρές συνέπειες του τρόπου ζωής μας στον πλανήτη. Έτσι, η άγνοιά μας μας αφήνει να ολισθήσουμε σε μια μεγάλη αυταπάτη, σύμφωνα με την οποία οι μικρές και μεγάλες αποφάσεις στον υλικό μας βίο δεν έχουν ιδιαίτερες επιπτώσεις».

Όλα αυτά τα χρόνια πριν, δεν είχα ακούσει ποτέ περί βιομηχανικής οικολογίας, της επιστήμης που είθισται να προβαίνει ακριβώς στις αναλύσεις επιπτώσεων που φανταζόμουν. Η βιομηχανική οικολογία βρίσκεται στο σημείο ακριβώς εκείνο όπου η χημεία, η φυσική και η μηχανική συναντούν την οικολογία, και ενσωματώνει αυτούς τους κλάδους προκειμένου για τον ποσοτικό υπολογισμό των επιπτώσεων που έχουν τα ανθρώπινα προϊόντα στη φύση. Τον καιρό που ευχόμουν να υπάρξει αυτός ο κλάδος, η εν λόγω ακόμη νεφελώδης επιστήμη μόλις είχε αρχίσει να διαμορφώνεται. Κατά τη δεκαετία του 1990, μια ομάδα εργασίας της Εθνικής Ακαδημίας Μηχανικής εγκαινίασε τον κλάδο, και το πρώτο τεύχος του *Journal of Industrial Ecology* κυκλοφόρησε το 1997, πολύ αργότερα από μια δεκαετία αφότου ευχθήκα την ύπαρξή της.

Η βιομηχανική οικολογία στηρίχτηκε στη διαπίστωση ότι τα βιομηχανικά συστήματα παρουσιάζουν πάρα πολλές αναλογίες με τα φυσικά: τα κατασκευάσματα που ρέουν μεταξύ εταιρειών, εξάγονται από τη γη και διαχέονται σε νέους συνδυασμούς μπορούν να μετρηθούν με όρους εισαγωγών και εξαγωγών που ρυθμίζονται από ένα είδος μεταβολισμού. Υπ' αυτή την έννοια, η ίδια η βιομηχανία μπορεί επίσης να ιδωθεί ως ένα είδος οικοσυστήματος, το οποίο έχει βαθιές επιπτώσεις σε κάθε άλλο οικολογικό σύστημα. Ο κλάδος περιλαμβάνει ποικιλία θεμάτων, από τον υπολογισμό εκλύσεων διοξειδίου του άνθρακα από κάθε βιομηχανική διαδικασία, ή την ανάλυση της παγκόσμιας ροής φωσφόρου, μέχρι το πώς η ηλεκτρονική παρακολούθηση μπορεί να συνεισφέρει στην ανακύκλωση απορριμμάτων και στις οικολογικές συνέπειες μιας έκρηξης στα λουτρά πολυτελείας της Δανίας.

Θεωρώ τους βιομηχανικούς οικολόγους –μαζί με όσους βρίσκονται στην

πρώτη γραμμή κλάδων όπως η περιβαλλοντική υγεία– ως την εμπροσθοφυλακή μιας συνειδητοποίησης που μόλις αρχίζει να διαγράφεται και που πιθανώς να προσθέσει ένα σημαντικό, χαμένο λιθαράκι στις συλλογικές μας προσπάθειες για την προστασία του πλανήτη μας και των ανθρώπων του. Φανταστείτε τι θα γινόταν αν η γνώση που τώρα μοιράζονται μόνο ειδικοί όπως οι βιομηχανικοί οικολόγοι μεταβιβαζόταν και σε μας τους υπόλοιπους: αν τη διδάσκονταν τα παιδιά στο σχολείο, αν ήταν εύκολα προσβάσιμη στο διαδίκτυο, αν αναγόταν σε αξιολογήσεις των πραγμάτων που αγοράζουμε και λαμβανόταν υπόψη όποτε επρόκειτο να κάνουμε μια αγορά⁵.

Είτε είναι κανείς απλός αγοραστής, είτε αγοράζει για λογαριασμό ενός οργανισμού, είτε είναι διευθυντικό στέλεχος που προωθεί ένα προϊόν, αν γνώριζε με την ακρίβεια ενός βιομηχανικού οικολόγου τις κρυφές επιπτώσεις του κάθε πράγματος που αγοράζει, πουλά ή παράγει, θα μπορούσαμε όλοι να διαμορφώσουμε ένα πιο θετικό μέλλον, εναρμονίζοντας τις αποφάσεις μας με τις αξίες μας. Οι μέθοδοι για να γνωστοποιηθούν τα στοιχεία αυτά σε όλους μας ήδη είναι προ των πυλών. Όταν φτάσουν στα χέρια μας αυτές οι κρίσιμες πληροφορίες, θα εισέλθουμε σε μια εποχή που θα τη διέπει αυτό που ονομάζω «ριζική διαφάνεια».

Η ριζική διαφάνεια μετατρέπει τις αλυσίδες που συνδέουν κάθε προϊόν και τις πολλαπλές του συνέπειες –αποτυπώματα άνθρακα, ανησυχητικές χημικές ουσίες, μεταχείριση εργαζομένων και ούτω καθεξής– σε συστηματικούς παράγοντες που θα επηρεάζουν τις πωλήσεις. Η ριζική διαφάνεια δίνει λαβή για να προκόψουν οι μέλλουσες εφαρμογές της τεχνολογίας, όπου το λογισμικό θα χειρίζεται τεράστιες συλλογές στοιχείων και θα τις εκθέτει ως απλό ελεύθερο λογισμικό για τη λήψη αποφάσεων. Άπαξ και γνωρίζουμε τις πραγματικές επιπτώσεις των αγοραστικών μας επιλογών, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε αυτές τις πληροφορίες για να επιταχύνουμε σταδιακές αλλαγές προς το καλύτερο.

Ασφαλώς έχουμε ήδη διάφορες οικολογικές σημάνσεις οι οποίες βασίζονται σε υψηλής ποιότητας στοιχεία που αποτιμούν θύλακες προϊόντων. Ωστόσο το επόμενο κύμα οικολογικής διαφάνειας θα είναι πολύ πιο ριζοσπαστικό: πιο περιεκτικό και λεπτομερές, χειμαρρώδες. Για να καταστήσει εύχρηστο αυτό τον όγκο πληροφοριών, η ριζική διαφάνεια θα πρέπει να αποκαλύψει όσα παρέμεναν κρυμμένα από μας με τρόπους πολύ ευρύτερους και καλύτερα οργανωμένους από τις ενίοτε τυχαίες εκτιμήσεις προϊόντων που έχουμε τώρα.

Με τα ορθά και καλά στοχευμένα στοιχεία, ένας διαρκής καταρράκτης μετατοπίσεων κατευθυνόμενων από το καταναλωτικό κοινό θα διατρέχει τον κόσμο του εμπορίου, από το πλέον απόμακρο εργοστάσιο μέχρι το γειτονικό δίκτυο παροχής ισχύος, ανοίγοντας ένα νέο μέτωπο στη μάχη για τον καταμερισμό της αγοράς.

Η ριζική διαφάνεια θα εισαγάγει μια εντιμότητα ως προς τις συνέπειες των πραγμάτων που παράγουμε, πουλάμε, αγοράζουμε και πετάμε, η οποία θα ξεπερνά τα τρέχοντα ανεκτά όρια των περισσότερων επιχειρήσεων. Θα αναδιαμορφώσει το αγοραστικό περιβάλλον ώστε να διασφαλίσει καλύτερη υποδοχή στην τεράστια ποικιλία πιο βελτιωμένων, πιο πράσινων τεχνολογιών και προϊόντων που βρίσκονται τώρα προ των πυλών – δημιουργώντας πολύ ισχυρότερα κίνητρα για όλους μας ώστε να στραφούμε σε αυτά.

Αυτή η πλήρης οικολογική αποκάλυψη ανοίγει έναν καινούργιο οικονομικό δρόμο: να εφαρμοστούν επί των οικολογικών επιπτώσεων των προϊόντων που αγοράζουμε τα υψηλά κριτήρια διαφάνειας που απαιτούνται, για παράδειγμα, στις οικονομικές αγορές. Αυτό θα παρείχε στους αγοραστές πληροφόρηση για τις επιλογές τους ανάλογη με αυτήν που χρησιμοποιούν οι αναλυτές μετοχών όταν ζυγίζουν τα κέρδη και τις απώλειες των εταιρειών. Θα προσέφερε στα ανώτερα διευθυντικά στελέχη μεγαλύτερη σαφήνεια για τη διεκπεραίωση των εντολών της εταιρείας τους ούτως ώστε να είναι πιο υπεύθυνες κοινωνικά και πιο βάσιμες, αλλά και να προβλέπουν τις μετατοπίσεις των αγορών.

Το βιβλίο αυτό καταγράφει το προσωπικό μου ταξίδι σε αυτό το πεδίο, ξεκινώντας με τις συνομιλίες που είχα με βιομηχανικούς οικολόγους σχετικά με την τεράστια πολυπλοκότητα που απαιτεί η κατασκευή ακόμα και του απλούστερου προϊόντος, και με τη νέα αυτή επιστήμη που καταγράφει τις επιπτώσεις στο περιβάλλον, την υγεία και την κοινωνία σε κάθε βήμα της παραγωγής. Κατόπιν εξετάζω τους λόγους για τους οποίους οι πληροφορίες αυτές παραμένουν εν πολλοίς κρυμμένες από μας και το γιατί η λύση έγκειται στην ανάπτυξη της οικολογικής μας νοημοσύνης, σε μια συλλογική κατανόηση των κρυφών οικολογικών συνεπειών και στην απόφαση να τις βελτιώσουμε.

Δείχνω πώς θα μπορούσαμε να αναπτύξουμε την οικολογική μας νοημοσύνη καθιστώντας προσβάσιμα στους αγοραστές τα στοιχεία που παρουσιάζουν τις επιπτώσεις – και μιλώ με τους εφευρέτες μιας τεχνολογίας που πρόκειται να καταστήσει πραγματικότητα αυτή τη ριζική διαφάνεια. Κατόπιν εξε-

τάζω τα στοιχεία που δείχνουν ότι τούτο θα μπορούσε να μετατοπίσει τον καταμερισμό της αγοράς ούτως ώστε οι εταιρείες να αντιληφθούν σαφέστερα το ανταγωνιστικό όφελος που θα έχουν οι οικολογικές βελτιώσεις, εφόσον γίνουν σε βαθμό πολύ μεγαλύτερο απ' ό,τι συνηθίζεται ως τώρα. Αναλύω μια συγκεκριμένη περίπτωση: διενέξεις περί βιομηχανικών χημικών μέσα από την οπτική γωνία αναλυτών της λειτουργίας του εγκεφάλου, που εξετάζουν αγοραστικές αποφάσεις, δείχνουν γιατί οι συναισθηματικές αντιδράσεις των καταναλωτών στις οικολογικές επιπτώσεις των προϊόντων θα παίξουν ρόλο στις πωλήσεις.

Τέλος, περνώ από την ψυχολογία των αγοραστών στις στρατηγικές των πωλητών και συζητώ με έναν μεγάλο κύκλο επιχειρηματιών που έχουν προβλέψει το επερχόμενο κύμα και που έχουν ήδη προβεί σε αλλαγές στη διεύθυνση των αλυσίδων παροχής της εταιρείας τους προκειμένου να βελτιώσουν τις συνέπειες, και ως εκ τούτου να οργανώσουν την επιτυχία των επιχειρήσεών τους σε μια ριζικά διαφανή αγορά. Τα στελέχη αυτά συνειδητοποιούν ότι σε συναισθηματικό επίπεδο οι καλές δουλειές κάνουν τις καλές σχέσεις, και ότι επιδεικνύοντας τις οικολογικές τους ανησυχίες κατ' αυτούς τους τρόπους κάνουν και τους πελάτες τους να νιώθουν ότι κάποιος νοιάζεται γι' αυτούς. Η αποστολή μου εδώ είναι να ενημερώσω τις επιχειρήσεις για το επερχόμενο κύμα, το οποίο θα σαρώσει κάθε εταιρεία που προωθεί προϊόν φτιαγμένο από άνθρωπο.

Ακούμε πολλά για το πώς θα βοηθήσουμε τον πλανήτη αλλάζοντας ό,τι κάνουμε – να οδηγούμε ποδήλατο αντί για αυτοκίνητο· να χρησιμοποιούμε τους νέους λαμπτήρες φθορισμού που εξοικονομούν ενέργεια· να ανακυκλώνουμε τα μπουκάλια μας και άλλες έτοιμες συσκευασίες. Όλες αυτές οι αλλαγές στις οικολογικές συνήθειες είναι αξιόπαινες· αν τις κάναμε περισσότεροι, θα υπήρχαν μεγάλα οφέλη.

Μπορούμε όμως να προχωρήσουμε παραπέρα. Οι πραγματικές συνέπειες όσων αγοράζουμε έχουν αγνοηθεί για τα περισσότερα αγαθά. Η εμφάνιση των μυριάδων κρυμμένων οικολογικών επιπτώσεων κατά τον κύκλο της ζωής ενός προϊόντος, από την κατασκευή μέχρι την απόρριψη όλων αυτών των ποδηλάτων, λαμπτήρων και μπουκαλιών, καθώς και των υπόλοιπων υλικών σε ένα δωμάτιο, ανοίγει απεριόριστες δυνατότητες αποτελεσματικής δράσης. Έχοντας βαθύτερη κατανόηση των επιπτώσεων των πραγμάτων που χρησιμοποιούμε προκειμένου να διαμορφώσουμε τις αγοραστικές μας απο-

φάσεις μπορεί να αποκτήσουμε μεγαλύτερη δυναμική με ευρύτερο αντίκτυπο στον κόσμο του εμπορίου και της βιομηχανίας.

Τούτο παρέχει μια εξαιρετική ευκαιρία προς όφελος του μέλλοντός μας. Για τους αγοραστές, ο ιδιαίτερος αυτός μηχανισμός μπορεί να προσδώσει ισχυρή αποφασιστικότητα στη συλλογική μας επιθυμία να προστατεύσουμε τον πλανήτη και τους ανθρώπους του από τις ακούσιες βλάβες που του προκαλεί το εμπόριο. Για τις επιχειρήσεις, αυτή η ισχυρότερη συμμαχία ανάμεσα στις αξίες των καταναλωτών και τις αγοραστικές τους επιλογές θα ευνοήσει την ανάπτυξη ενός νέου πεδίου ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος – μιας οικονομικής ευκαιρίας πιο υγιούς και πολλά υποσχόμενης από τη σημερινή «πράσινη» εμπορική στρατηγική μας. Ίσως να μην μπορούμε να ξεφύγουμε από την τρέχουσα κρίση ψωνίζοντας, όμως η ριζική διαφάνεια προσφέρει μια άλλη οδό προς την ουσιαστική αλλαγή.

Κατακλυζόμαστε από μηνύματα για φρικτές καταστροφές από την υπερθέρμανση του πλανήτη, τις τοξίνες σε καθημερινά προϊόντα, αλλά και από εκκλήσεις να αλλάξουμε κάπως προτού να είναι πολύ αργά. Μια εκδοχή αυτής της λιτανείας είναι ιδιαίτερα οικεία: όλο και πιο υψηλές θερμοκρασίες, πιο άγριοι τυφώνες, παρατεταμένες ξηρασίες και εξαπλούμενες ερημοποιήσεις σε κάποιες περιοχές, ακατάπαυστες βροχές σε άλλες. Κάποιοι προβλέπουν ότι κατά την προσεχή δεκαετία θα σημειωθούν κλιμακούμενα επεισόδια παγκόσμιας έλλειψης τροφής και νερού, ή –με προάγγελο τον τυφώνα Κατρίνα στη Νέα Ορλεάνη– εκκένωση περισσότερων πόλεων ανά την υφήλιο λόγω περιβαλλοντικής κατάρρευσης.

Άλλο ένα τροπάριο, που όλο και δυναμώνει καθημερινά, μας λέει ότι τα ανθρώπινης κατασκευής χημικά στα καθημερινά προϊόντα δηλητηριάζουν σταδιακά εμάς και τα παιδιά μας. Αυτή η υποβόσκουσα τοξικότητα ξεπερνά κατά πολύ τον μόλυβδο στα παιγνίδια. Οι εν λόγω φωνές προειδοποιούν ότι οι χημικές ενώσεις που χρησιμοποιούνται για να κάνουν τα πλαστικά πιο σκληρά ή πιο μαλακά διυλίζουν καρκινογόνες ουσίες στα πάντα, από ασκούς ενδοφλέβιου ορού στα νοσοκομεία μέχρι μπρατσάκια κολύμβησης· χημικές μαλακτικές ουσίες στα κραγιόν δημιουργούν περαιτέρω κινδύνους για την υγεία· τα τερματικά πληροφορικής εξαγουν μια τοξίνη, ενώ οι εκτυπωτές τους αναδίδουν ολόκληρο σύννεφο από μια άλλη. Φαίνεται ότι ο βιομηχανικός μας κόσμος παράγει μια χημική σούπα η οποία μολύνει αργά το οικοσύστημα, που είναι το σώμα μας.